

ЧАСОПИСЬ
для
руських родичів.
—
Виходять щодня
крім днів по-
неділях і святках.

БУЖКОВИНА

Редисня і адмі-
страція в Чер-
нівцях уз. Пе-
тровича ч. 2.
—
Порядплата
10 зр.

Світлі духи на Угорській Русі.

II.

В 80. і 81. числі „Буковини“ була вже поршана справа народної мови на Угорській Русі. Очевидно, що така важна річ не могла обійтись без двох статей, але мусіла виділяти ширшу дискусію. Сими днями дістав я від свого друга Ядора Стринського дальші дві статі в тій самій справі і подаю їх, понижше. Перша з статей, пера д. Жатковича, була надрукована в 15. ч. Kelet-а яко повисени до статі д. Матея, поданої в 80. ч. „Буковини.“ Друга стаття, ще не друкована, пера Ядора Стринського, єсть відповідно на статтю X-а, подану в 81. ч. „Буковини.“ Думаю, що обі ті статі зацікавляють не лиш тих людей, що цікавлять ся справами угорсько-руськими, але й других Русинів інтелігентних так в Буковині і Галичині, як і в Україні.

Порозуміймо ся!

(Заблюнок статі д. Жатковича).

На статю мого брата пов. М. Матея, поміщену в 13. ч. Kelet-а н. з. „Про руську мову“ — не знаючи на те, що в ній є відклик до моєї ничтожної особи — уважаю своїм обовязком поробити деякі замітки і то тим більше, що бачу статю трохи неясною.

Порівнююча фільологія вже давно вказала, що мова малоруська, котрою в Росії 17, а в Австро-Угорщині 3 мільонний нарід говорить, не є нарічем, але самостійною, від великоруської відрубною галузю великої славянської мовної родини, подібно як чеська, або сербська. Суд сей фільології запечатав лиш випроцим те, що є два народи, Велико і Малороси, здавна чулі і голосили; они відмінні галузі одного племені. Український Малорос каже про себе: Русин, а Великороса лиш так знає: Москаль, коли Великорос про себе каже: Руский, а Малороса хохлом прозиває. Випроцим ідеально мислючий і поетично настроєний малоруський нарід характером своїм більше зближений н. пр. до сербського, ніж до кувецького, розгульного Москаля.

Помимо сих загально відомих речей офіціальна Росія годосить — особливо від 70-их років — що Малороси то саме те, що Великороси, а мова малоруська лиш диалект одного руського (російського) языка. Уряд російський, вірний своїм принципам, побоюючись, що за языковим сепаратизмом на Україні настануть також сепаратизм політичний, заборонює з драконською строгістю видавати і ширити книг, написаних малоруською мовою, крім памитників языкових і історичних; рівночасно ввалямінує він ту мову зі всіх інституцій наукових, почавши від народних шкіл до університетів, а дозволяє в них видавати лиш на офіціальній мові орос (муска). (Орос-Муска, Москаль; се признає і Жаткович. За тим: маляр-орос не угорський-

Русин, але угорський Росиянин, Москаль. Ув. Стринський).

Результатом такого поступовани російського уряду було те, що осередок малоруської літератури з Южної Русі, з Києва, перейшов в Галичину, до Львова, де теперішними часами та література находить ся в розцвіті свого розвитку в повнім значіню того слова. А що та література має на меті в першій ряді просвіту народа, тож зовсім природно і напрям її є народний.

При таких ставі річій треба би було й наш нарід, орос, котрий належить також до малоруської громади, учити на своїй мові, малоруській. Але замість цього стало ся? Від давна до найновіших часів були — і то не в малім числі — такі сили малоруського народу, котрі голосили, що хоть великоруська мова відмінна від малоруської, то все така літературна мова повинна одна бути у обох народів; на таку спільну, літературну мову назначили они офіціальну великоруську мову. Тому-ж, що они сеї офіціальної мови не знали ні в слові, ні в письмі в достаточній мірі, то-ж виробили з мов велико — малоруської і церковно-славянської таку мішанину, котру учений славянський світ налятував назвою „язычія“, яким ніхто на світі нігде не говорить.

Ся школа, що на невимовну шкоду народної просвіти, панувала в Галичині майже до 70-их літ, в котрих чиста мова малоруська почала єї випирати з життя, з шкіл, у нас, на жаль, до нині панує мимо того, що сам „Листок“, одинокий заступник того язычія, признав нерациональність принципу тої школи тоді, коли почав видавати свої „Додатки“, котрі не лиш змістом, але й мовою вирізняють ся від головного органу; таким чином, ачеї і мимоволі, поставив він перший крок в нас до здорового, бо природного напрямку, з огляду на лічене духової нужди нашого народу.

З висше наведеного, думаю, ясно виходить, що коли хочемо серіозно працювати для добра нашого народу й самих себе, мусимо зирати так в літературі, як в школі з язычієм, мусимо духову нужду народою подавати у власній єго мові.

Як кожда мова, так і наша, складає ся з говорів; та кождий нарід повинен мати й осібну, від народних говорів відмінну, літературну мову, котра з одної сторони єднала би в собі всі ті елементи лексикальні і граматичні, які відповідають духови мови, а другої сторони була би зрозуміла для всіх верств народа. Ми, на жаль, не маємо ще такої літературної мови, та до неї можемо двома дорогами дійти. Перша дорога, коротша і легша, була би, коли би переймали ми літературну мову галицьких Русинів, котру — викнувши деякі,

можливі до усуненя, польовізни — нарід наш дуже добре зрозуміє, а принаймій ліпше, ніж те язычіє. Друга, від сеї тяжша і довша дорога, була би коли би ми самі виробили собі літературну мову таким способом, що взяла би за основу той говір наш, котрий від впливу сусідних мов найчистіше заховав ся, виробили єго і доповнили з мов інших народів славянських так, щоби з одної сторони відповідний він був до розправ наукових і до вираженя висших понять, до котрих сама простонародна мова ніколи і нігде не придатна, з другої-ж сторони, щоби єю мову кожда частина народу могла зрозуміти. Позаяк же я не розумію ся на фільології, то полишаю компетентним людям рішене, котра з висше жаданих доріг для нас була би придатніша.

Знаю, що є много таких між нами, котрі думають, що малоруська література мусить іти в парі з фонетичною правописною. Правда, що в Галичині в офіціальнім уживаню і в школах лиш фонетична правопись дозволена, то за те самі письменники пишуть рівно тільки фонетично, що й етимологією; ба навіть одеї і той єсм письменник пише свої праці, чи то з причини вигоди, чи иньшої, раз фонетичною, другий раз етимологією. Працьовники малоруської літератури голосять тої принцип, що при іучії праці внутрішній вартість є головною річю, формаж т. є. правопись є десетирядною. Чи справедливий сей принцип, чи ні, не чую ся покликаним на нього відповісти, хоти що до мене, то я против введеня до нас фонетики всіма силами моїми бороти ся буду, бо на мою думку, фонетика цілкомито противить ся натурі і духови руської мови.

На закінчене скажу ще одну замітку що-до назви „рутен“. Як нема народу, котрий би говорив язычієм, так нема народу, котрий би назву „рутен“ уважав за свою. З сьей поединчої правди слідуєть дві речі; перша, нарід наш не „рутен“ але „орос“ (не Русин, але Москаль, по нещасній термінології малярської мови! Ст р и н с ь к и й), яким Бочкай, Раковий єго признали; другаж та, що назва „рутен“ справедливо лиш тим належить з огляду на малярську мову, котрі язычієм говорять. А що таких людей нема, то й „рутена“ на світі ніякого нема. Правду сказавши, я не могу зрозуміти, чому деякі люди германізують стародавню нашу народну назву „орос“, коли таке постановане рівно єсмінше як те, колиб хто Малярів „унгарами“ називав. Випроцим зовсім алимним є назвою „рутен“ робити різницю від Москаля, званого в малярській мові також „орос“, коли єю різницю, як я вже згадав, здавна зробили самі обидва народи. (То чиста правда, але чому не робить того й інтелігентний, що робить-

мужик? Бо ми хоть про Русина, хоть про Москала говоримо по мадирськи так що оба народи виходять „орос“. Мадирська мова не знає слова „русин“ відати з ріжницю від Москала. Стрипський).

Юрій К. Жаткович.

До статі д. Жатковича мушу додати від себе дещо. Він представляє дві дороги до виторення літературної мови для угорських Русинів, та не заявляє ся на разі за жадною з них. Котра-ж ліпша? Очевидно перша. Коли-б Русини угорськї привнали нашу мову літературну, то не тільки заопадали би собі праці при самостійнім витворюванню, до котрої вераз у них і сил мусіло би забравнути, але й поминули би много непотрібних сварок, які у нас бувад, та вже пережили ся. Тоді з тим більшою енергією могли-б они взяти ся за просвіту свого бідного, темного народу; тоді не потрібували би так розкидати ся, як у нас колись було, але працювали би громадно в кількох найважніших напрямках для добра свого і народного. Та учинити се могли-б угорськї Русини самі; ми не можемо їм навкати своєї мови літературної з гори вже дятого самого, щоби они до нас не відносили ся з недовірем як до тепер, але з повним довірем. Коли они схотять взяти собі за основу який народний говір і схотять вироблювати літературну мову — най вироблюють; ми не повинні в тім разі відносити ся до них, що так скажу, неприхильно, бо серед такої роботи они чи скорше, чи пінішше мусять ся здвбати з нами на одній дорогі, в одній літературній мові. Чим скорше те зробять, тим для них ліпше.

Не треба також угорським Русинам думати, що наша літературна мова не ріжнить ся нічим від простонародної, що она не вироблена. Противно — одно і друге інакше має ся. Так такий Драгоманов, що здавав собі європейську славу, не уживав в своїй мові лише виразів простонародних, але й інших; євначість слів, яка старичка для мужика марморосського, землянського, коломибського, львівського і т. д. не могла старчити для нього. Та про те мова його творить все була народною. Найліпшим доказом вироблена літературної нашої мови суть виданнства язукowego товариства ім. Шевченка, в котрих друкують ся розправи з літератури, історії, фізіології, фізики, математики, медицини і т. д. а котрим не бракує ані виразів, ані термінології відомі доглядом українсько-руської мови. Щож до польозимів, то їх не є тільки, як се адає ся угорським Русинам; коли-б они пізнали інші народні говори, не угорсько-руські, котрі вайшли в нашу мову літературну, а рівночасно пізнали мову польську, якої доси не знають і порівняли одну з другою, переконали би ся легко про правдивість моїх слів.

Що до зверхньої форми нашої мови, т. е. правопису, то она не є нам так байдужна, як виходило би зі слів д. Жатковича. У нас лиш нема тепер ненависти до одної або другої правопису, та старани про ню є. Ті часи, коли у нас була страшна ненависть до фонетичної правопису (50-і роки) минули у нас; за те існують в повній силі в угорськїх Русинів. У нас в 50-их роках і назено публікацій фонетичні книжки, на угорськїх Русин робють з ними тепер так: Я дістав відбитку одної своєї праці поміщеної в видавах тов. ім. Шевченка і розіслав її між иншим своїм знакомим на угорськїх Русин. Один з них, профессор духовної семинарії в Унгварі, котрий представляв ся мені в розмові не лиш страшним патріотом, але й мучеником за справу народну, звернув мені єю відбитку сойчас назад нерозвинувши з такою допешкою на титуловій картці: „Вашей „фонетика“ я не одобряю. Благодарю. Будьте здоровы. Дим... Р...л.“ Щож я собі міг подумати на тако? Пожадував тих бідних итомиць, що мають такого світлого профессора, тай тільки. А коли-б єму прислав хто книжку сербську, чеську або польську — то й з нею так би зробив тому, що она не писана правописно „Ластика“ або що більше — латинською азбукою? У нас отже такої ненависти нема вже, а коли москвофід й горляють ще денсе проти фонетики, то роблять се не тому, що она непридатна руськїй мові і т. д. котрої мови они-ж не знають, але з при-

чини політичних. Принцип „пиши, як чуєш“ не відносить ся в фонетичній правописі літературної мови до того, щоби писати весь, чи хто скаже слово добре, чи азе, в формі відчутій, але щоби писати его так, як оно звучить в літературній мові. Принцип цього в російській мові нема („человек“ іше, а „человек“ говорить), а деякі люди не розуміючись на етимології, воють ним, побинаючи или так фонетику, в котрій російської етимології. Впрочім ані етимологічна правнисть не є етимологічною у властивім значіноу того слова, ані или-фонетична фонетичною. У нас они обі суть і етимологічна і фонетична, та лиш послідна більше відомідна нашій мові чим перша. Чи угорськї Русини схотять одною писати, чи другою (суть такі, що й тепер пишуть фонетичною правописно) се залежить від них; та все-ж та правопис, котру буде більшість уживати і котра практичніша, виیره другу непрактичну; без борб, очевидно, й на угорськїх Русин ту не обійде ся, як се зазначає сам д. Жаткович.

Волод. Гнатюк.

НОВИНКИ.

Чернівці, для 30-го цвітня 1897.

Пригадуємо всім щирим Русинам, що головні збори „Народного Дошу“ в Чернівцях відбудуть ся в єю неділю, 2. лат. мая, о 3. годині новолудня в читальні тов. улица Петровича ч. 2. Важні справи, що є на порядку деннім, накладають на кожного Русина, котрому народна справа не байдужна, звитись на сих зборах і коли не є ще членом тов., вступити до него.

Буковинський реалітійний фонд, котрого заряд діждав ся минушого року острой критики від буковинського носла, євначеного вірменина д-ра Степановича, дочекав ся тепер реформ. Директора лісів згаданого фонду, Круттера, перенесено на пинне місце; та він, не сподіючись там добра, подав ся на пенсію. Так само поступив собі начальник дирекції реалітійного фонду радник Вислоцкій. Надто має пійти на пенсію ще иньгох урядників дирекції. Замістити належить, що в дирекції буковинського реалітійного фонду саужикан люди всяких народностей і віроісповідань крім православних Русинів, а коли понав там дещо случайно який Русин, то він понасає туди недовго; положене его було все неможливо привре...

Право їзди 1-ою класою. На спільній конференції директорів залізниць признано урядникам міністерства залізниць, почавши від VIII ранги і урядникам держанних залізниць, почавши від VII-ої ранги, право їзди 1-ою класою на всіх залізничних шляхах, що належать до залізничного звязку. То розпоряджене дає урядникам і їх родинам не лиш право до їзди на військні карти, видавані через дирекцію, але й до закупки билетів по цінах „для персоналю“ на основі издаваних в тій цілі річних і одноразових легітимаций.

Страх перед школою. З Праги доносять, що оногди кинуда се там 13-літня ученица Розалія Коціна біля тунелю водранської льокальної залізничні на шини перед надходячий поїзд і агнула на місци. Причиною самоубійства було то, що дівчинка не хотіла в жаден спосіб ходити до школи.

Вона горівка. Яку погань дають жидівскі шинкарі нашим селянам на обходи родніи, як весел, хрестини і поминки, оповідають свідки з ріжних сторін краю. Є то горівка, в котрій нема ні кандійочи алькоголю, але чиста вода жерельна, змішана з якоюсь наюгавою есенцею. Горівка та задержує свою міць лише через серок годин. Щоби замінити горнєць чистої води на сильну горівку, вистарчить влестити до неї пятайцять кровель сєї тайної течі.

Великодня пригода. Першого дня на Великдень в Старих Мамаївцях під Лужанами

травил се єумна пригода. Підчас служби божої стріляли з мездрів, або як ту в дедотрих сторонах кажут: з гайвінши. Один вистріла був такий нещасливий, що дореваний чп, яким забивають мездрі, удари в груди селянчу Калину Савюк і забив єї на місци.

Постріав побережника Фелікса Сіткєвича в орошенецкїм лісі знаний лісовий злодій Юрко Черношан з Орошен і зранив его дуже небезпечно. За злочиниєм пошукую жандармериа.

Засинаний. Завзгий при копанью піску робітник Дмитро Мєтурик з Погорилівки позвав наглої ємерти. З гори євотила ся на него велика скала і убила на місци, а відтак заєснала его трупя земля, що аєвунада ся разом зі свалою.

Живцем погребали одного мужика коло Катере у Франції. Він заєудужая нагло в каєярній того місточка а прикладаний лікар кавав его відвести до дому, на село. Там мужик помер на другий дєвь мимо помочи лікаря. Знов на другий дєнь его похоронили. Але заєдвди євкінчив ся похорон і люди порозходили ся, почув грабар притдумлені єтони, а відтак чим раз виразніше храпанє. Перестрашеный побіг за людьми; відкопаню мерця з гробу — але вже заєзно. На твари було видно євзіи перєдємертної борби, а конвульєивно покорчєни палыї євдічиди о євтранных муках. Миний мердєнь агнула аж тепер на правду євтранию ємертню через удушенє. Сєб впадок зрєвив велиєє вражєніє в цілій околиці.

Складка. На бурсє Народного дому зложив полковий лікар др. Константин Клим в Замборі на Угорщині при нагоді свого побуту підчас євнги в Чернівцях 10 зр. — разом з попередними за 1897 рік 146 зр. 45 зр. Сердєчне спасєбіг!

Дрібні вєсті. Директор домєн православногò фонду реалітійного, радник п. Осип Вислоцкий подав ся на ємертуру і за кілька місяців вступив зі саужби, де вислужив 42 роки. Так само радник буковинського правительства п. Гнат Штронєр подав ся в пенсію. — Дєнь 1. мая будуть обходити черновєцькї робітники нічєм на стрільниці, євєстивом з тавицами в народнім городі, а вечєром походом з оркєєстрою і євмолосєкєнами. В той дєнь не вийде жадна газєта, отже і наша не вийде бо євкладачі єввчїтують. — Львівський маїєстрат постановив своїм урядникам шо-року давати відпустєву для відпочинку. Дуже розумна ухвала! — До комієті державних євспітєв в Чернівцях для правничого віддєлу іменовав мінієтер просвітки чєленами надзвичайних профессорів університету др. Альєрєда Гальбана і др. Євєєна Євратєа.

Телеграми „Буковини“.

З дня 30-го цвітня 1897 року.

Петербург. Грає Муравієв і грає Годушовский вислали до російськїх і євєстриєськїх заєтунитєв в Бєльєграді, Сєфєі, Букарєштї і Цєтїнічї ієвтичнї нотї, в котрих оба монархї, цєсар Франц Йосєф і цар Николай виражєють задоволєне з коррєктного захованї тїх крєлів євдєротєв тепєрїщних подїв в Турєччїні. Сє захованє відновїдєє їх бєжанью тим більше, шо монархї рішєні неволокєним утримати загальний мир, засади порядку і тепєрїшній status quo.

Відєнь. Мінієтерєство євєрбу відкїнуло рєкурє товариства євєлєнцї Львів—Чернівці—Яєєні і накавало заллатити 953.350 зр. належїєтєсти штємпєльєно за ємєнює вунонієв.

Петербург. Мінієтер загранїє-шєх дієв грає Муравієв і гр. Годушовский маєи перед полуднєм доєву розмову, пієсля котрої цар прїнїмєєч Муравєєва. Пополуднїє оба мінієтри маєч євєстєчєу конференцію. Цєсар відпрєавив єя євїдєн о год. 10. вєчєром до Віднїя по євєрдєчїєм гьранцєєм з царєм.